کەرسە پێکهێنەرەکانی رستە :

رستە گەورەترین دانەی سینتاکسیە لە کۆمەڵێك کەرسەی دیاریکراو پێکدێت کە پێی چەند یاسایەك داڕێژراون ، ئەم کەرسانەش دووجۆرن هەندێکیان سەرەکین (کەرسە سەرەکیەکان) و بوونیان لە رستە بە خورتیە و هەندێکی تریان ناسەرەکین (کەرسە ناسەرەکیەکان) و بوونیان بە ئارەزووە :

أ-کەرسە سەرەکیەکان :

ئەو کەرسانە دەگرێتەوە کە لە رستەدا هەن و بوونیان بە خورتیە ، بە لابردنیان واتای رستەکە تێك دەچێت ، ئەم کەرسانە ئەگەر لە رونانی سەرەوەشدا دەرنەکەون ئەوا لە رۆنانی ژێرەوەدا بونیان هەیە. کەرسە سەرەکیەکان بریتین لە : (بکەر ، بەرکاری راستەوخۆ، نیهاد ، گوزارە)

بوونی ئەم کەرسانە لە رستەدا بەندە بەکارەوە ، واتە لە زمانی کوردیدا کار
 کەرسەکانی خۆی هەڵدەبژێرێت بەم شێوەیە بەسەر سێ ااڵت دەبەشدەکرێت :

 أ-کاری تێپەڕ :

 ئەو کارانەن کە پێویستیان بە دوو کەرسەی سەرەکی هەیە وەك (بکەر + بەرکاری
 راستەوخۆ)

 -<u>من</u>   <u>کـــراسەکەم</u>   <u>کـــڕی</u>.
 بکەر   ب.راستەوخۆ   کاری تێپەڕ

 ب-کاری تێنەپەڕ:

 ئەوکارانەن کە تەنها پێویستی بە یەك کەرسەی سەرەکی هەیە (بکەر) یان
 (بەرکاری راستەوخۆ)

 -ئەو هات . (ئەو : بەرکار، هات : تێنەپەری بکەری)

 -دیوارەکە رووخا. (دیوار : بەرکاری راستەوخۆ ، رووخا : تێنەپەری بەرکاری)

ج- کاری چاوگی (بوون) :

ئەژین مامۆستایـــــــە.

نیهاد گوزارە کاری چاوگی (بوون)

رەنگە ئەم کەرسە سەرەکیانە لە رۆنانی سەرەوە دەرنەکەون بەڵام لە رۆنای ژێرەوەدا هەن ، وەك:

-برد. (رۆنانی سەرەوە)

ئەو نامەکەی برد.(رۆنانی ژێرەوە)

کەرسە سەرەکیەکان :

- بکــەر

کەرەسەیەکی سەرەکی و پێویستیە لە رستەدا ، بە شێوەیەکی گشتی دەکەوێتە سەرەتای رستە،(کار) کارو باسێکی لە بارەوە رادەگەیەنرێت، بکەر لە کەس و ژمارە لەگەڵ کاری رستە رێك دەکەوێت.

- من چووم بۆ دهۆك .

بکەر

- ئەو هات .

بکەر

بکەر لە زمانی کوردیدا دەشێت ناوێکی (تایبەت ،گشتی ، ناسراو، نەناسراو، تاك ، کۆ ، ...هتد)

رێناس بۆ زانکۆ رۆیشت.

بکەر-ناوی تایبەتی

کچەکە هات .

بکەر- تاك، ناسراو

کچێکی گەنج هات .

بکەر- تاکی نەناسراو

*جۆرەکانی بکەر لە رووی دیاری و نادیاریەوە:

أ- بکەر دیار :

ئەم جۆرە بکەرە کە راستەوخۆ دەردەکەوێت لە رستەدا ، ئەم جۆرە بکەرە یان (ناوە)
یان (جێناو) ە ،

- زانیار سێوەکەی خوارد.

بکەر

- **بکەر نادیار:** ئەو جۆرە بکەرەیە کە راستەوخۆ دەرناکەوێت لە رستەدا .
- هەنگاوەکانی دروست کردنی رستەی بکەر نادیار:
- -بکەرو هەموو ئەوانەی پەیوەندیان بە بکەر هە لادەدەین.
- -بەرکار دەهێنینە پێشەوە.
- -رەگی کارەکە وەردەگرین .
- -مۆرفیمی بکەر نادیاری (ر) زیاد دەکەین .

- مۆرفیمی کات (ا) بۆ رابردوو (ێ) بۆ رانەبردوو زیاد دەکەین .

-**بکەری ڕێزمانی :** ئەو کەرسانەن کە لەرووی ڕێزمانەوە بکەرن و شوێنی بکەر پڕ دەکەنەوە ، لە ڕاستیدا خۆیان بکەر نین.

پە نجەرەکە شکا .

(پە نجەرە) شوێنی بکەری گرتۆتەوە لە ڕستەدا بەلاّم لە ڕاستیدا بکەر نیە ، چونکە خۆی کارەکەی ئە نجامنەداوە .

- **بکەری لۆجیکی :**

ئەو بکەرانەن کە لە ڕووی واتاوە ئەرکی بکەر دەبینن ، بکەری ڕاستەقینەی کارەکەن ، هەندێجار لە شوێنی ڕاستەقینەی بکەر دەرناکەون و هەندێجاریش لە شوێنی خۆیان دەردەکەون .

من دەنگی تۆ دەبیستم.

لەم ڕستەیەدا (تۆ) بکەری لۆجیکی و ڕاستەقینەی ڕستەکەیە چونکە (تۆ) دەنگ دەردەکات . بەلاّم لەرووی ڕێزمانەوە (من) لە شوێنی بکەر هاتووە و (تۆ) دەبێتە (بەرکار) کەواتە :

من-بکەری ڕێزمانیە

-تۆ: بکەری لۆجیکیە

-بەرکاری ڕاستەوخۆ:

ئەو کەرسەیە کە لە ڕستەدا ڕاستەوخۆ دەکەونە ژێر کاریگەری کارەکە ، کەرەسەیەکی سەرەکیە لەو ڕستانەی کە کارەکانیان تێپەرە. وەڵامی پرسیارێك دەداتەوە کە بە (کێ ، چی) دەکرێت .

- ئەو نان دەخوات .
- ئاراس وانەکەی خوێند.
- من ئەوم بینی.

لە زمانی کوردیدا لە هەندێك حاڵەتدا بەرکاری ڕاستەوخۆ لە ئاستی سەرەوە دەرناکەوێت بەڵام لە ئاستی ژێرەوەی ڕستەکە بونیان هەیە :

- ئارام بردی. (ئاستی سەرەوە)
- ئارام کتێبەکەی برد.(ئاستی ژێرەوە)

ئەو رستانەی کارەکانیان تێپەرە بەرکاری راستەوخۆ لەم رستانە پێویستیە وەك کەرسەیەکی سەرەکی، لە هەندێك باردا هەندێك کاری تێنە پەر هەن بە هۆی (اندن) دەبێتە کاری تێپەر (تێپەری نابنجی) وەك دەزانین دوو جۆر کاری تێپەر هەن ، جۆرێکیان (تێپەری بنجی) کە لە بنەرەتدا تێپەرن ، جۆری دووەمیان (تیپەری نابنجی)یە کە بەهۆی مۆرفیمی (اندن) لە کاری تێنە پەر دروست دەکرێن.

تەواوکار :

کەرەسەیەکی سەرەکیە لەو رستانەی کارەکانیان کاری ناتەواون (کاری چاوگی بوون) پێویستیەکی هەمیشەیی کارەکەیەو لابرنیان دەبێتە هۆی نارێزمانی بوونی رستەکە ، یان ناوەرۆکی واتای کار و رستەکە دەگۆرێت ، کەرەسەیەکی سەرەکیە و لە پلەی کار و بکەردایە .

- ئەو <u>زیرەکە</u>.
- ئەم هەنارە زۆر <u>ترش</u> بوو.
- ئەو دەبێت بە <u>مامۆستا</u>.